

Lurzorupetik zeruertza ikusteko gai

Gako-hitzak:
paisaiagintza, lurzoria, gotorlekua,
babesa, arkitekturarik eza

Borja Izagirre °

“Haurra nintzelarik, Orio nire jaioterrian, nire aitona hondartzara eramaten gintuen. Nik, han bertan, hondartzaren barnealdean zuden hondar zulo batzuekiko sekulako erakarpena nabaritzen nuen. Bertan sartu eta ezkutatzeko nuen neure burua, etzanda, gainean agerian neukan zeru zati erraldoiari begira geratzen nintzen, nire aldameneko guztia desagertzen zen bitartean. Sakonki babesturik topatzen nuen neure burua” (1)
Sentsazio hori da hain zuzen ere gure kostaldeko edozein bunkerretako barnealdetik, zeruertzari so geratzen garelarik, nabari dezakeguna.

Hendaiaiko kostaldea zipriztintzen duten bunkerretariko baten irudia. Argazkia: Borja Izagirre

Hutsik, baztertua eta goibela, iraganean gertatutako hondamendiaren lekuko, bunkerrak ez du arkitekturaren historian parte hartu, ezta eraikuntzaren eta bizieraren arte goreneko diskurtsoan ere. Baina era berean, jakinda helburua babestea eta zaintzea zela (eta kasu interesgarrietan ikusia ez izatea), **eraikin bat lurralde batean finkatzeko modu ezin hobea dela irakatsi digu**. Bertute horrek eta beraiek suntsitzeko zailtasunak eragin dute guk, gaur egun, bunker hauekeraiki zireneko ia itxura berarekin ezagutu ahal izatea. Esan ohi da arkitektura baten baliotasuna haren aztarnak mantentzen duen itxuraren arabera izaten dela.

Bunkerren benetako jatorria ezagutzeko atzera egin beharko genuke denboran, Bigarren Mundu Gerraraino hain zuzen. Hitlerrek, Todt erakundearen bitartez, kostalde frantses guztian zehar gotorleku hauek eraikitzea agindu zuen, hain ezaguna bihurtu zen “Atlantikwall”(2) frontea sortuz. Garai hartan itsasoaren eremu zabal eta luzea kontrolatzea ez zen batere erraza, eta horrexegatik eraiki zuten beraien lurraldeen babes luze hau, arerioen itsaspeko eta lehorreratzeetatik babesteko.

Bunkerrek, boterearen zelulak balira bezala, lurralde baten logistika eta antolakuntza menderatzeko balio zuten. Gazteluen antzera, guda-tresna bezala funtzionatzen zuten, geometria eta perspektiba erabiliz, lurraldearen kontrol totalitario bat finkatu nahian. Botere absolutista baten ikurrak ziren.

Hala ere, esan beharra dago arkitektura militarra lehen-dabizi eraikinen zehaztapen-prozesu batean murgildu zela eta, ondoren, haien txikitze edo abstrakzio batean. Azkenik, botere-ikurrak lurzorutik desagertzen joan dira denboraren poderioz, gizarteak bizi izan duen eboluzio sozial, ekonomiko eta politikoaren ondorioz.

(1) JORGE OTEIZA, 1963: 75

(2) PAUL VIRILIO, 1932: 92

Bizkaitik Iparralderainoko kostaldean zehar aurki ditzakegun bunkerrak azken prozesu horren ondorio dira. Mendi-tontorretan eraiki beharrean itsaslabar eta hondartzetan eraiki zituzten, itsasoak bortizki astintzen dituen harkaitzak balira bezala. Gaurko etxebizitza preziatuenean beteko luketen tokietan daude bunker hauek. Bertatik ikus zitezkeen bortizkeria eta liskarrak gaur bakez beteriko aisialdiaren eszena bihurtu dira.

Gotorleku hauek ez ziren eraiki ikusiak izateko, bertatik so egiteko baizik; pisu bakarrekoak ziren; oinak ez ziren zertan simetrikoak eta zentralak izan. Beraz, esan genezake naturan bertan topatzen zuten lurzoruak zituen gorabeheretan oinarritzen zirela. Naturak berak eskaintzen zituen ezkutaleku eta zirrikietan, burdina eta hormigoizko horma lodi eta astunak bertako topografiara moldatzen ziren, soldadu gutxi batzuen babeserako eta bertatik su egiteko behar zen espazio murriztu eta ergonomikoa eraikiz.

Gure kostaldeko bunker hauek arerioengandik ezkutatu egiten ziren, itsasertzeko harkaitzen senide bihurtuta. Lurzorutik gora jaio beharrean, beherantz egiten dute. Topografia-lanak dira: zorupearen eraikuntzan oinarritutako lanak. Ez dago eranskinik, ez dago argi artifizialik, ezta altzaririk ere. Dena natura, hormigoi eta burdinaz eraikitzen da.

Arkitekturarik ez hori nabarmena egiten da bunker hauetako bat topatzen saiatzen garenean: kostaldeko paisaiaren parte bihurtu dira. Ehizarako postuak balira bezala, kamuflaturik daude harri eta sasi artean. Esan beharra dago itsasoari so egiteko aukerarekin bat datorrela bunkerrak bisitatu nahia, horrek dakarren esperientzia sakon eta lasiarekin batera.

Fatsadarik gabeko arkitektura militar hauek hezetasuna jabe den espazio estu eta latz bakar bat besarkatzen dute.

Peña Ganchegui & Asociados estudioaren Urrezkoenea etxearen kanpoko argazkia.

Argazkia: Edorta Subijana

Hileta-erakin baten antzera, bertan sartzeko eskailera estu batzuk jaitsi behar ditugu. Espazio itxi eta heze horretara heltzean, desorientazio eta zapalketa sentazioek biltzen gaituzte. Lehenago kanpoan geneuzkan ikus-erreferentziak desagertzen dira eta poliki-poliki bista bertako argi ezera ohitzen doakigu. Orduantxe antzematen dugu berriro kanpoaldeko ikus-erreferentzia bat, bakarra: zeruertza, itsasoa. Horixe da, bada, eraikuntza mota hauek daukaten berezitasuna: zorupetik zeruertza ikusteko aukera eskaintzen digute. Arteka horizontal eta luze baten bitartez sartzen da argia barneko espaziora. Bertatik babestuta topatzen dugu geure burua. Konturatzen gara, bunkerren barnean horma lodi eta pisutsu hauen azpian babesurik, soldaduen kanpoko esperientzia latza (guda-eremuan biziakoa) “barrukotasun-esperientzia” bihurtzen zela. (3)

Lurzoruan ezkutatuta, paisaia bihurtzen da protagonista bakarra. Horrek ematen dio zentzu guztia eraikin mota honi. Arkitektura modernoak kontzeptu garbi hori paisaiagintzan oinarritzen diren eraikuntzetan jaso du. Horietako adibide esanguratsu bat izan liteke Norman Fosterrek, 1964an, Brumwellentzat eraikitako “kabina”. Lurperatutako mendiko aterpe bat balitz, aldamenen daukan ibairantz irekitzen den babeslekua da. Lurzoruan, bertatik paisaia begiesteko behar den gutxieneko espazioa biltzen dute hormigoizko hormek; eta kanpoalderantz, inguruko basoaren edertasun ukiezina mantentzeko beirazko oskola ageri da. Horrela, bada, bunkerak paisaia lantzen duen arkitekturaren erreferentzia oso garrantzitsutzat har genitzake. Natura artifizial bat eraikitzea da azken finean helburua.

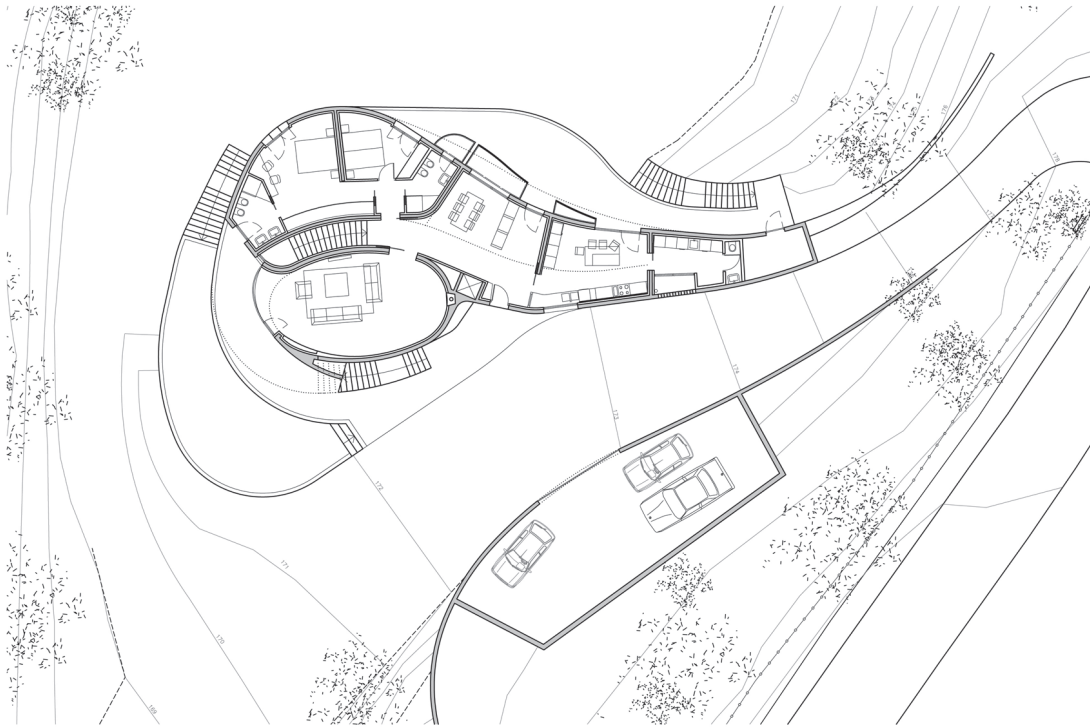
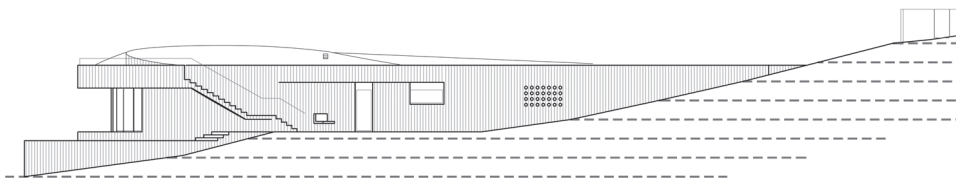
(3) JORGE OTEIZA, 1963: 75

Ildo honi jarraituz, gure herriko kostaldeko itsaslabarretako batetik oso gertu eraiki berri den Urrezkoenea etxebizitza berezia aipatu nahi nuke. Altxor txiki horren egileak “Peña Ganchegui y asociados” (4) arkitektoak dira. Lortu duten emaitza arkitektonikoa paisaiagintzaren arloan sailka genezake. Guztia material berdinekin sortu nahi izan da: estalkian belarra, lurtean egurra eta kanpoko azaletan hormigoia.

Tokia berez leku bat zen; leku zoragarri bat, maldan behera itsasorantz zabaltzen zen zelai eder bat. Etxebizitza berri honek, behin eraikita, hasierako ezaugarriek eustea bilatu du, baita lortu ere. Bertako ezaugarri topografikoak erabiliz, lurzorua moldaketaren jokoan oinarritzen den eraikin honek eguneroko bizitza, itsasoari begira dagoen lur azpiko ezkutaleku magiko batean gerta dadin proposatzen du.

Normala den bezala, bizimodu eroso bat lortu nahian, eguzkitzapena kontuan izan dute oso. Etxebizitza eta garajeak bi bolumen desberdinetan banatzen dira arranpa baten bitartez, horrela, etxebizitza hegoaldeko eta mendebaldeko eguzkizpiak jasotzeko gai da. Hasierako zelai horretan egingo genekeen edozein pasealekuren antzera, etxebizitza ere zeharkatu beharra dago proposatzen den bizimoduaren funtsa ulertu ahal izateko. Oinezkoen sarrera lehen aipatutako arrapatik egin beharrean, estalkian dagoen bidexka batetik egiten da. Horrela, era zeremoniatsu baten bitartez, eta kota altuena erabiliz, iparraldeak eskaintzen duen paraje izugarria aurkezten digute: Getariako arratoia eta itsaso zabala. Ondoren, 180°-ko bira emanez, eskailera batzuk jaisten dira sarrera arte. Sarrerak

(4) 2009 COAVIN-EHAEOko sarien FINALISTA

Urrezkoenea etxearen kokapen-planta eta alfxaera.

Irudia: Peña Ganchegui & Asociados

beherantz egitearen mugimendu hau bunkerretan ere suma daiteke, lehen esan bezala. Lurraren kota-aldaketarekin bat, zeruertzarekiko joko bisuala lortzen da.

Etxebizitza bi pisutan zatitzen da: eguneko eta gaueko zonak bereizi beharrean, urteko garaietan oinarritutako planteamendua azaltzen da. Hau da, uda partean, beheko oina iparralderantz irekitzen da bertako lorategiaz disfrutatzeko aukera emanez. Aldiz, udazken eta negu partean, goiko oinak, sarre-oinak, mendebaldeko eguzki-izpien berotasuna bilatzen du; hango logelak, iparralderantz ematen duten bitartean, egongelako leiho zabalak Kantauri itsasoa markoztzen du.

Etxebizitza, lekuaren topografiari moldatzeko egitura eta forma organikoak eraiki behar izan da. Sukalde eta logelek egongela besarkatzen dute eta, aldiz, beheko oinean egongela hau igerileku biribildu bihurtzen da. Eraikin berri hau argizuloz beteriko harkaitza balitz bezala kokaturik dago itsasorantz jaisten den larrean. Berez, zail izango genuke kostako errepidetik nahiz itsasotik bertatik etxebizitza bereiztea.

Lur azpian ezkutatzea eta itsasorantz irekitzea bunkerrak berak dituen ezaugarri berak direla uler genezake. Arkitekto talde gazte horrek bizitoki baketsu, argitsu eta apal bat eraiki du. Bertan, bunkerretan gertatzen den bezala, itsasoko olatuen zaratek, hodeiek, euriak, trumoi eta tximistek, eguzkiaren berotasun epelak, kaioen katek, ipar haize bortitz eta zakarrak, eta lurak berak egiten dute topo.

Bibliografia eta oharrak

- (1) JORGE OTEIZA (1963): *Quousque Tandem...! Ensayo de interpretación estética del alma vasca*. 75. or.
- (2) Bunkerrei buruz gehien sakondu duen teoriko, hirigilea eta arte-kritikoa Paul Virilio (Paris, 1932) izan da. Hamar urtean zehar Atlantikoko kostaldeko bunkerrak aztertu eta bisitatu zituen Leica argazki makina batekin, eta horren emaitza bere lehen liburua izan zen, gudaren teknologiei buruzko saio arkeologiko bat: *Bunker Archaeology*. 1975. Bai Auschwitz eta Hiroshimako gertakariak bai bunker hauen aurkikuntzak Paul Virilioen ibilbide filosofikoa zehaztu zuten, teknologia berrien suntsipenerako gaitasunaz kezkatutik.
- (3) «Hauek suntsitzeko zailtasunaz eraginda, ezponden morfologia arruntarekin mantendu dira babesturik guda-aztarna berezi hauek. Eraikin nagusi hauek ahalmen fisikoetan oinarritu baino, "siquismo"an sustatzen den arkitektura berri baten sorkuntzaren berri ematen dute». Paul Virilio: "Arqueología del búnker", Acto. Revista de pensamiento artístico contemporáneo, 1. zk., Santa Cruz de Tenerife, 2002, 92. or.
- (4) 2009ko COAVN-EHAEO sarietan, eman gabe geratu den etxebizitza sailean, finalistak bezala sarituak izan dira.

° Borja Izagirre arkitektoa eta EHUko irakaslea da.

